

Sovietsky zväz 1947

Menová reforma v Sovietskom zväze v roku 1947

Druhá svetová vojna spôsobila ďalšie znehodnotenie sovietskej meny. V rámci prídellového systému boli zachované pevné predvojnové ceny, no na kolchozných trhoch vzrástli ceny 10-krát. Pritom výrazne vzrástli mzdy, napr. v zbrojnom priemysle 10- až 100-násobne. Do obehu sa dostalo aj veľké množstvo nevydaného obeživa, ktoré Nemci ukoristili v peňažných ústavoch na obsadenom území. Ponuka tovaru v štátnych a družstevných obchodoch klesla na 30 % oproti roku 1940.

Nadbytok kúpnej sily odčerpávali pôžičky obrany a od roku 1944 aj tzv. komerčné predajne, ktoré predávali tovar bez lístkov, ale za ceny vyššie o 30 – 200 %. Napriek tomu sa zvýšil peňažný obeh štyrikrát, pričom hospodárska devastácia dosiahla nepredstaviteľné rozmery. Menová reforma sa stala nevyhnutnosťou. Začali ju pripravovať v roku 1943. Už v lete 1943 vznikali prvé návrhy nových platidiel. Koncom decembra uložil Stalin ministrom financií Zverevovi pripraviť koncepciu reformy. Reforma bola zameraná predovšetkým na zlikvidovanie hotovosti. Ku vkladom sa správala pomerne šetrne. Jej autori vychádzali z toho, že pomer platov a cien bol v ZSSR taký, že väčšina obyvateľov žila od výplaty k výplate a nemala takmer nijaké úspory.

Pravidlá menovej reformy zo 14. decembra 1947 i samotný termín jej vykonania boli vopred vyzradené. Podľa hlásení československého veľvyslanectva v Moskve ju dokonca deň vopred o polnoci oznámili v rozhlase. Nákupné horúčky pritom zachovávali Moskvu viac ako mesiac pred reformou.

Osoby, ktoré vlastnili väčšie sumy, ich mohli zavčas rozdeliť na viaceré vkladné knižky

v vkladmi do 3 000 rubľov, preratúvané v pomere 1 : 1. Vo vtedajších podmienkach bolo nemožné zistiť, že niekto vlastní viacero vkladných knižiek v rôznych pobočkách sporiteľne. Vklady v pásme od 3 000 do 10 000 rubľov sa menili v pomere 3 : 2 (strata 32 %) a nad 10 000 rubľov v pomere 2 : 1 (strata 50 %). Hotovosti sa menili v pomere 10 : 1 (strata 90 %).

Neúspech reformy vyvolal úvahy o jej zopakovaní. Tieto úvahy ovplyvnili aj myslenie sovietskych expertov, ktorí začiatkom 50. rokov prichádzali do ľudovodemokratických štátov a mechanicky tam odporúčali zopakovať reformy uskutočnené krátko po skončení 2. svetovej vojny. Nepriamo tak neúspech reformy z decembra 1947 znášali aj obyvatelia Poľska, Rumunska, Bulharska a Československa.

V samotnom ZSSR sa opakovanie reformy dlho odkladalo. Až roku 1958 vznikli návrhy nových mincí a bankoviek. Napokon 1. januára 1961 sa reforma uskutočnila len ako denominácia rubľa v pomere 10 : 1 spojená so znížením zlatého obsahu rubľa (nový rubel obsahoval 0,987412 g Au, čo pri zlatom obsahu starého rubľa 0,222168 g Au a denomináčnom pomere 10 : 1 znamenalo zníženie o 56 %). Zmena zlatého obsahu zrealizovala kurz rubľa k západným menám. Odstránila sa tým kurzová pluralita zavedená roku 1957. ZSSR tak bol jediným socialistickým štátom, ktorý otvorene revidoval nerealistické predstavy o menových kurzoch z prelomu 40. a 50. rokov. Staré obeživo sa vymenilo za nové, s vhodnejšími technickými parametrami. Reformou nebol nikto postihnutý.

A. G. Zverev
minister financií

Štátovky vydané v roku 1947

Štátovky a bankovky
platné od konca 30. rokov
do menovej reformy 1947
(1 červonec = 10 rubľov)

Nerealizované projekty z roku 1943
pre menovú reformu 1947

Bankovky vydané
v roku 1947

Rusko 90. roky

Sovietsky zväz a Rusko – 90. roky 20. storočia

Nedostatočné zásobenie tovarom v Sovietskom zväze (ZSSR) sa už koncom 80. rokov prejavilo poklesom ceny rubľa na čiernom trhu v zahraničí. Kým turistický kurz rubľa bol 10 vtedajších československých korún (Kčs), čo by zodpovedalo hodnote 60 – 100 Sk v roku 2008, v roku 1989 už jeho čierny kurz klesol vďaka bohatej ponuke od príslušníkov Sovietskej armády dislokovanej v Československu na 2 Kčs, v roku 1991 ho už bolo možné kúpiť iba za 1 Kčs.

V samotnom ZSSR prebiehala na prelome 80. a 90. rokov skrytá inflácia. Ceny tovarov sa síce zachovali na rovnakej úrovni, no obchody boli poloprázdne až prázdne. Inflačné tlaky sa miernili doplnkovými prírážkami k cenám – nalogom – niektorých tovarov. Ich účinok však bol zanedbateľný. Ďalším opatrením bola v máji 1990 rýchlá výmena a znehodnotenie bankoviek 50 a 100 rubľov v zoru 1961, ktoré sa okamžite stiahli z obehu so zámerom znehodnotiť hotovosti vyvezené do zahraničia špekulantmi a používané na čiernom trhu. Ani toto opatrenie sa nestretlo s účinkom.

Na prelome rokov 1991 a 1992 už museli vydať bankovky dovedy mimoriadne vysokých hodnôt – 200, 500 a 1000 rubľov. V roku 1991 sa však ZSSR rozpadol – čiastočne v dôsledku snáh pobaltských republík o znovunadobudnutie nezávislosti, čiastočne pre neschopnosť samotných sovietskych politikov.

Od Ruska, resp. už len rubľovej zóny, postupne odpadávali ďalšie bývalé republiky, ktoré sa vydávali na cestu často len formálnej samostatnosti. V Rusku preto bola nevyhnutná výmena obeživa na zamedzenie prílevu peňazí z oblastí, ktoré boli v ešte horšej hospodárskej situácii. Nové obeživo sa postupne podľa rastu inflácie dopĺňalo o čoraz vyššie hodnoty. V roku 1993 vydali najvyššie bankovky v hodnotách 10 000 a 50 000 rubľov. V roku 1995 nasledovalo vydanie bankoviek úplne nového vzoru – už plne odpútaného od ornamentálnych stereotypov zo začiatku 20. storočia. Po prechodnej stabilizácii ruského rubľa sa v roku 1997 uskutočnila jeho denominácia v pomere 1 000 : 1. Zároveň vyšli nové bankovky s rovnakým vzhľadom, ale s hodnotou zmenšenou o tri nuly. Tisíc rubľovku nahradila nová rubľová minca. Hodnota denominovaného rubľa bola 29,80 slovenských korún (Sk). V máji 1997 však nastúpil čierny piatok – zrútenie rubľa na hodnotu asi 1,50 Sk. Na tejto úrovni sa rubel stabilizoval a do súčasnosti jeho kurzová hodnota klesla na asi 0,80 Sk, resp. na necelé tri centy. Vzhľadom na pokračujúci rast cien i objem finančných transakcií sa postupne sústava platidiel doplnila o vysoké hodnoty 1000 a 5000 rubľov.

1 000 : 1

Bankovky vydané v roku 1995

Denominované bankovky z roku 1997

Priečlie budovy Centrálnej banky Ruska v Moskve na Neglinnoj ulici v 90. rokoch

Budova Ruskej ceninovej tlačiarne GOZNAK na Mytnoj ulici, začiatkom 50. rokov

Budova dnešnej Centrálnej banky Ruska začiatkom 20. storočia

Rumunsko 1947 – 1952

Menová reforma v Rumunsku 15. augusta 1947

Rumunsko zavádzalo vlastnú menu až v rokoch 1868 – 1877, tak ako sa mu postupne darilo prekonávať odpor Osmanskej ríše k politickému a hospodárskemu osamostatňovaniu. Vychádzalo pritom zo zásad Latinskej menovej únie.

Až do augusta 1916 si rumunský leu udržiaval paritu s francúzskym frankom. Krátko po vstupe Rumunska do vojny na strane Dohody obsadili dve tretiny jeho územia Centrálne mocnosti a vyrabovali ho. Zlatý poklad Národnej banky Rumunska evakuovaný na jar 1917 do Moskvy ulúpila roku 1918 bolševická vláda. Rumunský leu stratil počas vojny asi 1/10 svojej hodnoty a jeho hodnota ďalej klesala. Až roku 1929 sa ho podarilo stabilizovať a definovať jeho nový zlatý obsah – 10 mg rýdzeho zlata, čo predstavovalo približne 1/30 jeho pôvodnej hodnoty.

Počiatkom 40. rokov sa v Rumunsku začala inflácia. Vyvolali ju územné straty spôsobené 2. viedenskou arbitrážou, starostlivosť o tisícky utečencov a zavlečenie do vojny proti Sovietskemu zväzu po boku Nemecka. V roku 1944 po prechode Rumunska na stranu protihitlerovskej koalície a po sovietskej okupácii prerástla inflácia v tvrdých podmienkach prímeria do hyperinflácie.

K jej potlačeniu došlo až po nastolení absolútnej vlády Komunistickej strany Rumunska na

jar 1947. Uskutočnilo sa mimoriadne tvrdým spôsobom po zatve, keď roľníci predali novú úrodu a mali v rukách veľa peňazí. Takmer všetky hotovosti a vklady sa anulovali. Výmena peňazí sa uskutočnila v pomere 20 000 starých lei za jeden nový – stabilizovaný, ale iba do nasledujúcich súm:

Roľníci, ktorí splnili dodávky,
7 500 000 lei za 375 nových.

Ostatní roľníci
5 000 000 lei za 250 nových.

Zamestnanci
3 000 000 lei za 150 nových.

Dôchodcovia, slobodné povolania
1 500 000 lei za 75 nových.

Podľa vtedajšieho kurzu išlo o asi 120, 80, 40 a 20 československých korún s kúpnu silou porovnateľnou s rovnakými sumami v slovenských korunách. Roľníci boli zbavení možnosti čokoľvek kupovať. Zamestnanci získali určité množstvo peňazí až výplatom miezd. Pre obyvateľov miest však znamenala reforma nepredstaviteľné ťažkosti v zásobovaní, lebo roľníci prestali predávať svoje výrobky za peniaze. Čierny trh tak nabral na sile. Nový leu mal zlatý obsah 6,6 mg Au.

20 000 starých lei
=
1 stabilizovaný leu

„Kohútik“ – zdroj nešťastia

V decembri 1944 Národná banka Rumunska uvoľnila 5,9 tony zlata a nechala z neho vyraziť 1 milión medailí na oslavu navrátenia severného Sedmohradska Rumunsku. Mali parametre starých zlatých mincí po 20 lei alebo 20 frankov (6,25 g, Au 900/1000). Podľa kohúta zobrazeného na 20-frankoch sa prezývali cocoșel – kohútik.

Na jar 1945 sa medaila predávala za 15 000 lei na posilnenie dôvery k mene. Kúpiť si ju mohol ten, kto začiatkom roku 1945 upísal na

Pôžičku národnej obnovy 50 000 lei. Medaily sa rýchlo rozpredali. V dôsledku inflácie ich cena prudko rástla, koncom roku 1945 stáli 35 000 lei a v auguste 1947 stáli 35 000 000 lei.

Mimoriadne prísny devízový zákon z augusta 1947 však nariadil súkromným osobám odpredať národnej banke všetko zlato a valuty vrátane „kohútikov“. Ich vlastníctvo sa stalo predmetom vyšetrovaní, udavačstva a zatýkaní. Pre „kohútika“ strávili mnohí Rumuni mesiace vo väzení.

Bankovky s novým štátnym znakom

Menová reforma v Rumunsku 28. januára 1952

V lete 1951 nastúpili do rumunských úradov sovietski poradcovia. Iba štyri roky po menovej reforme z roku 1947 začali odporúčať ďalšiu reformu. Rumunský minister financií – sedmohradský Maďar Bálint Lukás s porumunčeným menom Vasile Luca ich rady rázne odmietol s odôvodnením, že nie je potrebná.

Časti funkcionárov Komunistickej strany Rumunska, ktorým sa nedarilo začať kolektivizáciu poľnohospodárstva, sa však opakovanie reformy hodilo ako nátlakový prostriedok na súkromných roľníkov. Preto sovietski poradcovia nakoniec pre svoje odporúčania ľahko našli podporu. V strane vzbĺkol boj. V. Luca sa proti reforme naďalej bránil tvrdením, že peniaze nie sú vôbec nahromadené na vidieku, ale v mestách, a kvôli roľníkom reformu odmietal urobiť. K podpisu reformy ho museli donútiť... V pozadí príprav reformy stál aj predseda (guvernér) národnej – štátnej banky Aurel Vijoli, člen rumunskej komunistickej strany

od roku 1943, vysoký stranícky funkcionár a autor reformy z roku 1947. Pri posudzovaní nátlakov nových bankoviek prejavil 14. novembra 1951 pozoruhodný protináboženský fanatizmus a lojalitu ideológii, na druhej strane v septembri 1951 nepriamo verejne naznačil, že sa chystá menová reforma, čím jej realizáciu ohrozil. Vďaka tomu sa začali nápadne ochotne splácať nedoplatky daní a dlžoby a veľa ľudí sa zároveň zbavilo svojich hotovostí.

Reformu spojili s denomináciou 20 : 1.

Hotovosti sa menili v pomere:

- do 1 000 lei – 100 : 1 – strata 80 %
 - 1 000 – 3 000 lei – 200 : 1 – strata 90 %
 - nad 3 000 lei – 400 : 1 – strata 95 %
- (1 000 lei = 300 vtedajších československých korún)

Vklady:

- do 1 000 lei – 50 : 1 – strata 40 %
- 1 000 – 3 000 lei – 100 : 1 – strata 80 %
- nad 3 000 lei – 200 : 1 – strata 90 %

Vasile Luca
minister financií

Aurel Vijoli
predseda národnej – štátnej banky

Heslo straníckych zhromaždení

Ana, Luca și cu Dej,
facem capăt cu burgheii!

S Anou, Lukom aj Dežom,
zatočíme s buržujom!

Ana Paukerová
ministerka zahraničných vecí

Smrť pre ministra financií, ktorý bol proti reforme

Mesiac po reforme nastalo druhé dejstvo vnútrostraníckej drámy. Aurela Vijoliho obvinili z neúspechu a sabotovania reformy, zatkli ho a uväznili. Zároveň vypočúvali, potrestali alebo prepustili ďalších bankových úradníkov. V. Luca naopak pre svoj postoj k reforme našiel oporu v Ane Paukerovej – ministerke zahraničných vecí, predstaviteľke najortodoxnejšieho prosovietskeho křídla rumunskej komunistickej strany a všemocnej funkcionárke ústredného výboru, a v ministrovi vnútra Teoharovi Georgescu. Nebolo mu to však nič platné. V marci 1952 túto dvojicu za postoj k refor-

me obvinili z „pravej úchyľky“. Jej podstatu nikto nikomu nevysvetlil, no všetci s týmto vykonštruovaným obvinením slepo súhlasili... Anu Paukerovú, ktorú zachránilo sovietske zázemie, postupne zbavili funkcií a odsunuli do ústrania. Vasila Luca však zatkli a odsúdili na smrť. Predseda rumunskej komunistickej strany Gheorghe Gheorghiu Dej sa tak zbavil exponentov Moskvy a opatrne začal kurz odklonu od Sovietskeho zväzu.

Zatiaľ čo V. Luca naozaj popravili v roku 1956, Aurela Vijoliho v roku 1957 rehabilitovali a vymenovali za ministra financií (1957 – 1968). Vo vysokých straníckych funkciách pôsobil až do smrti (1981).

Bankovky vydané pri menovej reforme 1952

Bulharsko

Devalvácia 1928

Bulharská mena sa sformovala v procese neľahkého a zdĺhavého vzniku moderného bulharského štátu v 80. rokoch 19. storočia. Prvé vlastné platidlá vydalo Bulharsko v roku 1885. Hoci pri zrode jeho meny stáli ruskí odborníci, vznikla na princípoch latinskej menovej únie. Bulharsko sa stalo jej formálnym členom a deklarovalo to aj francúzskym textom na rube bankoviek. Na rozdiel od ďalších členov únie sa však 15. decembra 1891 vrátilo od zlatého monometalizmu k bimetalizmu a krytiu časti bankoviek striebrom. Umožnilo to formálne zachovať pri nedostatočných zlatých rezervách a veľmi nízkom peňažnom obehu predpísané kovové krytie bankoviek 33,3 %. Do roku 1908 zabezpečovali tlač bulharských bankoviek anglické súkromné ceninové tlačiarne a najmä ruská tlačiareň – Ekspedícia zagotovenija gosudarstvennych bumag, začiatkom 20. storočia dokonca vtedajšou technickou novinkou – zbernou kníhtlačou (Orlovovou pestrotlačou).

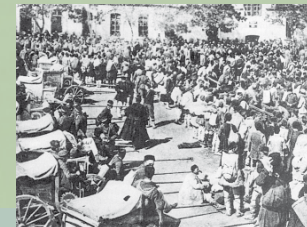
Bulharsko však postupne prešlo z ruského a francúzskeho vplyvu do sféry neskrývaného germanofilstva. Vhŕňal ho do nej nemecký pôvod vládnucej dynastie (Coburgovci), územné ambície a nevyriešené vzťahy so susedmi (prístup k Stredozemnému moru na úkor Grécka, východné časti Srbska), ktorí sa vymanili alebo ešte len vymaňovali (vardarské Macedónsko na úkor ambícií Srbska) z tureckého područia. Usilovalo aj o časť tureckého územia. Tragika balkánskych vojen v rokoch 1912 – 1913, v ktorých sa bývalí spojenci z rozumu, ako aj ich protivník Turecko a dovtedy neutrálne Rumunsko spojili proti Bulharsku, a účasť Bulharska v 1. svetovej vojne po boku Centrálnych mocností sa zmenili na národnú katastrofu.

Z plnohodnotnej konvertibilnej meny ostali trosky. 5. októbra 1912 zrušili zameniteľnosť bankoviek za zlato. Vstup Bulharska do 1. svetovej vojny v októbri 1915 znamenal úplný prechod k papierovej mene. Bulharskú účasť vo vojne malo financovať Nemecko a Rakúsko-Uhorsko mesačnými dotáciami, no išlo len o fikciu, lebo aj ich meny strácali zlaté krytie a hodnotu. Ich záväzky neboli použiteľné nielen voči tretím krajinám, ale napokon ani voči samému Nemecku a Rakúsku. Vojnu tak nakoniec financovalo Bulharsko samo deficitom štátneho rozpočtu a infláciou. Krytie bankoviek kleslo zo stanovených 33,3 % na 5 %. Množstvo obeživa stúplo roku 1918 12x oproti roku 1912 a 6x oproti roku 1915. Infláciu sa nepodarilo zastaviť. Preto roku 1922 obeh bankoviek dosiahol 20-násobok roku 1912 a 10-násobok roku 1915.

Menu sa podarilo stabilizovať až koncom 20. rokov, keď hodnota leva klesla na 1/27 hodnoty z roku 1914. Podľa toho 3. decembra 1928 uzákonnili nový zlatý obsah leva – 0,01087 g Au oproti volakedajším 0,290323 g.

Ani ten sa nezachoval dlho. V dôsledku svetovej hospodárskej krízy klesli ceny poľnohospodárskych výrobkov ako hlavného vývozného artikla Bulharska. Krajina sa preto zadlžovala. Počas krízy Bulharsko 15. októbra 1931 väzbu meny na zlato zrušilo a 15. marca 1932 vyhlásilo moratórium na splácanie svojich dlžob. Napriek zlepšeniu hospodárskej situácie koncom 30. rokov a umelým finančným manipuláciám, ktoré umožnili formálne vykazovať až 26,2 % krytie meny zlatom, bulharská mena neoždravela.

Bulharské bankovky platné pred 1. svetovou vojnou zameniteľné za strieborné alebo zlaté mince

Menová reforma 1947

Bulharskí politici sa z minulosti nepoučili. V 2. svetovej vojne stálo Bulharsko opäť na strane Nemcka. Do vojny významne nezasiahlo, len sa priživilo na nemeckej koristi pri delení Juhoslávie na jar 1941 a na okupácii Grécka. Nemcov však podporovalo hospodársky. Táto ťarcha viedla k ďalšiemu znehodnoteniu meny a k inflácii. Prehľbovanie inflácie a rozmnožovanie obeživa sa sčasti skrývalo za emisiu štátnych obligácií úročených 3 %, ktoré sa stali zákonným obeživom. Peňažný obeh v rokoch 1939 – 1940 stúpil 14x a cenová hladina 12x. Po vojne Parížska mierová zmluva z roku 1947 uložila Bulharsku zaplatiť Grécku a Juhoslávii reparácie poľnohospodárskymi výrobkami v hodnote 45, resp. 25 mil. USD, čo ďalej zaťažilo bulharskú menu.

Prvé menové opatrenia po 2. svetovej vojne sa uskutočnili 10. – 16. marca 1947. Spočívali vo výmene starších bankoviek 200 až 5000 leva vydaných

do roku 1943, ako aj všetkých 3 % obligácií. Bankovky 20, 50 a 100 leva ostali v obehu. Staré peniaze sa menili v pomere 1 : 1 štátnym podnikom v plnom rozsahu, súkromným podnikom do 35 000 leva a obyvateľom iba do 2 000 leva na osobu. Do obehu vydali bankovky vzoru 1945 v hodnote 200, 250, 500, 1000 a 5000 leva, vytlačené v Sovietskom zväze v štýle bankoviek tzv. orlovovskej emisie z rokov 1905 – 1908, a bankovky po 20 leva vzoru 1947, vytlačené v Bulharsku. Neskôr ich doplnili technicky veľmi nekalitné bankovky po 200, 250 a 500 leva domáceho pôvodu.

Reforma silne diskriminovala súkromné podniky, ktoré zbavila finančných hotovostí. Tým pripravila pôdu na ich budúce poštátnenie. Na obchádzanie pravidiel reformy ľudia využívali nemajetných Cigánov, ktorým zverovali svoje hotovosti na výmenu za odmenu 50 % z menenej sumy.

1 : 1
 štátne inštitúcie: neobmedzene
 podnikatelia: max. 35 000
 fyzické osoby: max 2 000
 2000 leva bolo asi 300 vtedajších Kčs

Уроková tabuľa na rube obligácie

Menová reforma 1952

Menová reforma z roku 1947 neodstránila neprakticky vysoké hospodárske čísla. Jeden dolár sa rovnal 284,72 leva, t. j. asi 1/6 vtedajšej československej koruny podľa úradného kurzu. Najmenšou obiehajúcou hodnotou boli bankovky po 20 leva. Mince zmizli z obehu. Už len preto bola určitá menová úprava a vydanie nového, vhodnejšieho obeživa nevyhnutné.

Na rozdiel od Československa a Rumunska sa

menová reforma pripravovala vo veľkom predstihu už roku 1950. Nesie pečať vplyvu sovietskych poradcov a sovietskej menovej reformy z decembra 1947. Nové bankovky a mince vyrobili v Sovietskom zväze roku 1951 s ročníkom 1952. Dostatok času na prípravu sa prejavil naozaj dobrou technickou úrovňou nových bankoviek. Popri sovietskych boli po tejto stránke najlepšie zo vtedajších ľudovodemokratických štátov.

Samotná reforma prebehla 12. – 15. mája 1952.

Nový lev viazali na sovietsky rubel' v pomere 1 rubel' = 1,70 leva. Obsahoval teoreticky 0,130687 g Au. Ceny a mzdy sa prerátali v pomere 25 : 1. Výmena prebehla v komplikovaných pomeroch:

Hotovosti:
 100 : 1 – strata 75 % pôvodnej hodnoty

Vklady:
 pásmo do 50 000 leva 100 : 3 – strata 25 % pôvodnej hodnoty
 50 000 – 100 000 leva 100 : 2 – strata 50 % pôvodnej hodnoty
 nad 200 000 leva 100 : 1 – strata 75 % pôvodnej hodnoty

Vzhľadom na pomerne nízke znehodnotenie peňazí neboli pri reforme použité zvýhodnené výmenné pomery malých preklenovacích súm pre obyvateľstvo. Menová reforma v Bulharsku v roku 1952 patrí dodnes k najmenej objasneným stránkam dejín peňazí vo východnej Európe po 2. svetovej vojne.

Hotovosť 100 : 1, denominácia 25 : 1
 reálna hodnota 100 starých leva = 4 nové

Budova Bulharskej národnej banky koncom 1. polovice 40. rokov a v 50. rokoch

Poľsko 1944 – 1950

Obnova poľskej meny a menová reforma 1944 – 1945

Obnovu poľského štátu a jeho meny po 2. svetovej vojne fatálnym spôsobom poznamenali priestupné rozpory medzi medzinárodne uznanou poľskou exilovou vládou v Londýne a Sovietskym zväzom. V ich pozadí stál dávny poľsko-ruský antagonizmus vybičovaný 17. septembra 1939 sovietskym útokom na Poľsko čeliace nemeckej agresii, Katynskou tragédiou odhalenou 13. apríla 1943, ako aj sporom o územia v širokom etnicky neurčitom pásme na pomedzí Poľska, Bieloruska a Ukrajiny.

Ich výsledkom bolo zbavenie poľskej exilovej vlády v Londýne reálneho politického vplyvu a jej náhrada dočasnou vládou sformovanou Poľským výborom národného oslobodenia (PVNO), ktorý vznikol 21. júla 1944 v Moskve z tamojších prosovietsky orientovaných emigrantov. Do Poľska prišiel 27. júla a prebral formálne moc na územiach ležiacich za pásmom bojových operácií. Jeho vznik bol improvizovaný. Nemal jasný program. Chýbali mu odborníci a v očiach obyvateľstva aj legitimita. V Poľsku narazil na úplný rozklad všetkých oblastí života. Preto len s najväčšími ťažkosťami budoval svoj administratívny aparát.

V Londýne pôsobila v exile poľská centrálna banka – Bank Polski – ktorej sa po nemeckom útoku v septembri 1939 podarilo evakuovať zlatý poklad (sčasti do Rumunska, sčasti na západ) a personál. Starala sa o prípravu nového obeživa a vypracovala koncepciu obnovy poľskej meny. Jej úsilie však vyšlo úplne navivo.

V lete 1944 obiehali na území povojnového Poľska dve meny – na územiach včlenených roku 1939 a 1941 priamo do ríše ríšska a rentová marka, v Generálnom gouvèrnemente zlaté Banku emisijného v Poľse zriadeného okupantmi. Nazývali sa „krakovské“ alebo „mlynarkí“. Obe meny prestávali plniť úlohu obeživa. Obyvatelia sa obávali ich znehodnotenia a odmietali ich prijímať. Nahradil ich výmenný obchod alebo ochotne prijímané

platidlo – bimber, t. j. samohonka.

Už v jeseni 1943 začal ZSSR pripravovať invázne platidlá pre Poľsko, Rumunsko, Maďarsko a Československo, ktoré sa mali stať operačným priestorom Červenej armády. Boli koncipované ako rýdzo okupačné platidlá veliteľstva Červenej armády. V prípade Poľska a Československa bol ich štatút neskôr zmenený na platidlá vydávané v mene domácich emisných inštitúcií. V Československu išlo viac-menej o realitu, v Poľsku skôr o formu, navonok zdôraznenú vydaním v mene neexistujúcej Poľskej národnej banky (vznikla až 15. januára 1945).

V čase vstupu Červenej armády na územie povojnového Poľska neboli ešte nové poľské platidlá vytlačené. Preto sa na východe Poľska musel legálne zaviesť beh rubľov v pomere 1 : 1 ku „krakovskému“ zlotému.

Prvé nové bankovky dopravil do Poľska v siedmich vreciach 5. augusta 1944 riaditeľ odboru hospodárstva a financií PVNO Jan Stefan Haneman. Pre chybné texty (IEDEN namiesto JEDEN, OBOWIĄZKOWYM namiesto OBOWIĄZKOWE) a označenie sérií písmenami azbuky ich PVNO odmietol vydať. Z dokumentov však nie je jasné, o aké bankovky vlastne išlo. V archíve GOZNAKU sú zachované vzory bankoviek Poľskej národnej banky v odlišnom farebnom vyhotovení, kde má zlotovka naozaj chybný text IEDEN, ale majú špeciálne vzorové číslovanie, bez označenia sérií. Zachované sú však aj vzorky jednotlivých výrobných šarží definitívneho vydania, kde má aj definitívna 5-zlotovka tlačenná dokonca až v auguste 1945 sériu označenú azbukou (K5).

Prvé bankovky s (čiastočne) opravenými textami, v sume 25 mil. dodali z Moskvy až 26. augusta 1944. Na územiach, ktoré mali podľa sovietskych predstáv patriť po vojne Poľsku, sa zavádzali etapovito, podľa postupu frontu. Etapovito sa sťahovali a menili aj staré platidlá:

1. V Białostockom vojvodstve sa sumy do 300 ríšskych mariek menili v pomere 1 : 1 od 30. októbra do 20. novembra 1945, pričom v neskôr

oslobodenom okolí Suwałiek lehotu predĺžili do 30. novembra 1945. Zo sumy 600 – 700 mil. ríšskych mariek, ktorá tam podľa odhadu obiehala, zamenili iba 18,9 mil. ríšskych mariek.

2. V Lublinskom a Rzeszowskom vojvodstve a vo východných oblastiach varšavského vojvodstva oslobodených do 6. januára 1945 prestali „krakovské“ zloté platiť 10. januára 1945. Do 28. februára ich mohli fyzické osoby nad 18 rokov vymeniť v sume do 500 „krakovských“ zlotých v pomere 1 : 1 za zloté vzoru 1944. Zvyšok sa deponoval bez právneho nároku. Veľké podniky mohli vymeniť všetku svoju hotovosť, živnostníci podľa veľkosti od 2 000 zlotých až do 50 % vlastnených hotovostí. Občania však mali dostatok príležitostí zameniť staré zloté za nové počas ich súbežného obehu, resp. mnohí istotne pri chýrnej poľskej vynaliezavosti našli cestu, ako všetky svoje peniaze zameniť prostredníctvom podnikov.

3. V oblastiach Generálneho gouvèrnementu oslobodených po 6. januári 1945 (západne od Visly) mohli dospelé fyzické osoby od 6. do 28. februára vymeniť 500 „krakovských“ zlotých v pomere 1 : 1 za zloté vzoru 1944. Podnikom vrátane bánk sa všetky hotovosti anulovali. Anulovanie bolo príčinou veľkých problémov.

4. Na západných územiach Poľska, ktoré boli v jeseni 1939 včlenené do Nemecka, sa marky menili obyvateľom, ktorí ostali verní poľskej národnosti, do sumy 500 ríšskych mariek v pomere 2 ríšske marky za 1 zlotý vzoru 1944. Oficiálne mala výmena trvať do 28. februára 1945, no reálne sa v niektorých oblastiach (Gdyňa) pretiahla do 30. septembra 1945. Nemcom sa peniaze nemenili.

5. Na nemeckom území pripojenom podľa rozhodnutia Postupimskej konferencie v roku 1945 k Poľsku bola poľská mena zavedená chaoticky, bez právnych podkladov, bez výmeny za marky. Zavedenie poľskej meny sa tam predĺžilo do jari 1946, fakticky až do odsunu Nemcov a osídlenia poľským obyvateľstvom. Dovtedy tam prevažo-

val výmenný obchod, platenie markami alebo cudzími valutami a najmä vodkou a liehom.

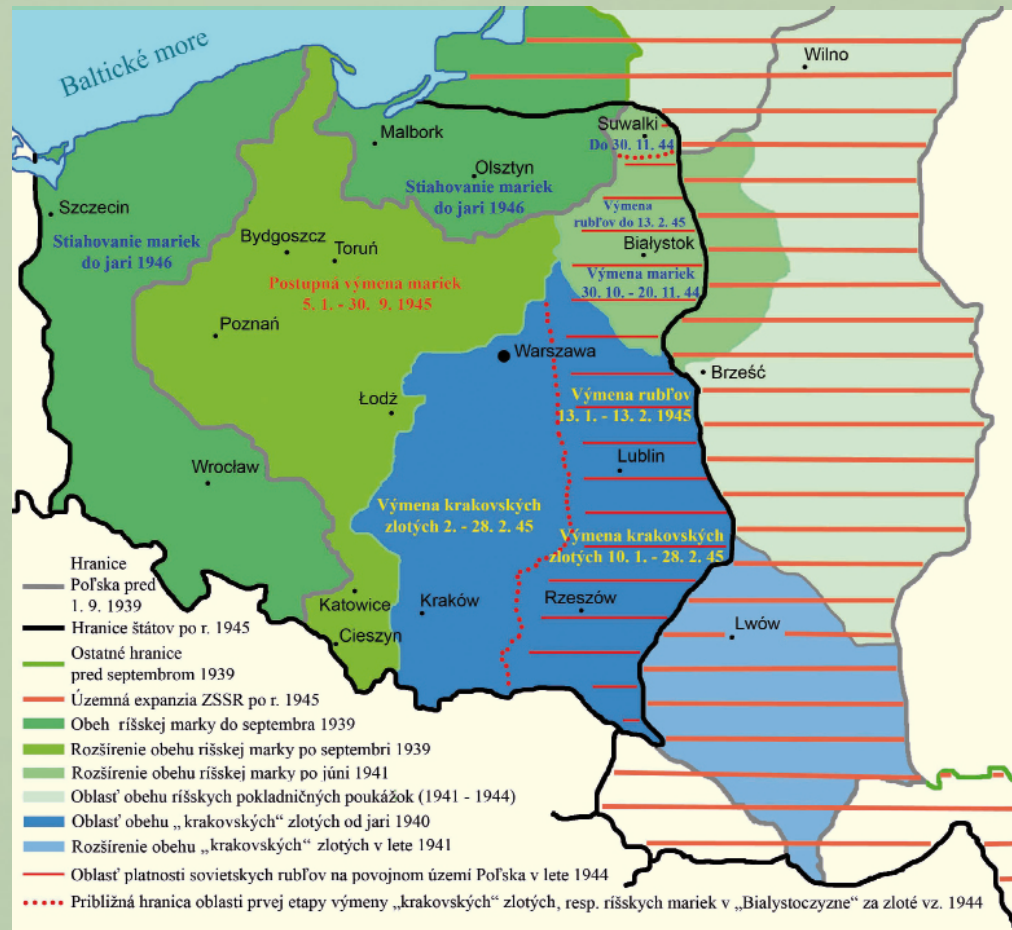
Menové zjednotenie poľského územia a obnova poľskej meny mali výrazne konfiškáčny a protiinflačný charakter. Konfiškáciou peňazí si obnovujúci poľský štát kryl svoje výdavky až do roku 1946. Nová mena nemala jasne stanovenú hodnotu. Prechod na novú menu prebiehal vo východných častiach Poľska pre obyvateľov i podniky výhodnejšie ako v západných častiach, kde vyvolával aj veľké hospodárske problémy. Silne postihnutou skupinou boli vysídlení z oblastí, ktoré po vojne anektoval Sovietsky zväz.

Bankovky Poľskej národnej banky sa neskôr tlačili v Poľsku, s dôsledne opraveným textom právnej klauzuly. Druhé vydanie neobsahovalo denominácie 50 grošov a 1 zlotý, no bolo doplnené bankovkou v hodnote 1000 zlotých vzoru 1945.

Z obehu ich postupne vytlačili nové bankovky vzoru 1946 a 1947. Bankovky vzoru 1944 v hodnote 500 zlotých prestali platiť 16. marca 1947, ostatné 8. novembra 1950.

Edward-Osóbka Morawski podpisuje v prítomnosti J. V. Stalina a V. Molotova dokument o vzniku Poľského výboru národného oslobodenia – exilovej vzdorovlády v Moskve

Bankovky vzoru 1946

Nové bankovky vzoru 1947

Trosky Varšavy

Nevydaná podoba bankoviek vzoru 1944 s chybným textom

5 zlotých vzoru 1944 so sériou označenou azbukou

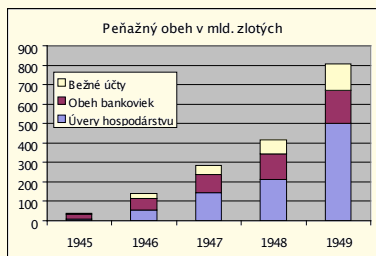
Bankovky vzoru 1944

Menová reforma 28. 10. 1950

Poľsko ako hospodársky slabší štát utrpelo počas 2. svetovej vojny podstatne väčšie škody ako Československo. K ničeniu došlo už počas vojny v septembri 1939. Generálny guvernér trpel oveľa viac nemeckým koristením ako protektorát alebo Slovensko. Poľsko stratilo 6 mil. (22 %) obyvateľov. Hrozným príkladom vojnových osudov Poľska je takmer úplné zničenie Varšavy, sčasti počas povstania vo Varšavskom židovskom gete v roku 1943 a takmer úplne počas Varšavského povstania v lete 1944. Navyše až do začiatku 50. rokov na jeho území prebiehala *de facto* občianska vojna medzi zvyškami prozápadne orientovanej Armije Krajowej (odbojovej organizácie z 2. svetovej vojny) a orgánmi moci nového režimu, resp. jednotkami Červenej armády dislokovanými v Poľsku.

Náklady na obnovu i stabilizáciu prosovietskeho režimu presahovali možnosti krajiny. Spočiatku boli kryté výnosom menovej reformy z roku 1944 – 1945, neskôr len inflačnou emisiou peňazí na základe úverov. Miera inflácie dosahovala v druhej polovici 40. rokov 40 % ročne.

Ani obeživo nevyhovovalo svojou štruktúrou. Preto sa už od roku 1947 v tajnosti pripravovala menová reforma. Uvažovalo sa o využití bankoviek pripravených počas vojny v Anglicku a USA. Nakoniec z formálnych dôvodov (názov banky, podpisy funkcionárov) vznikli návrhy nových bankoviek v Poľsku, pravdepodobne na prelome rokov 1947 a 1948. Ich autorom bol osvedčený výtvarník prof. Borowski, ktorý navrhoval poľské bankovky už pred 2. svetovou vojnou, počas vojny i v rokoch 1946 a 1947. Bankovky sa kvôli utajeniu tlačili

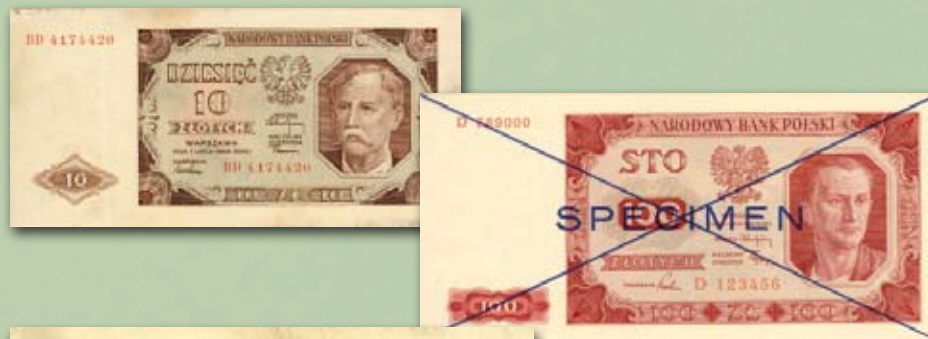
v Československu, Maďarsku, Švédsku a Švajčiarsku s rokom vydania 1948. Návrhy mincí vznikli v kremnickej mincovni. Ich autormi sú Andrej Peter a Anton Hám. Razili sa s ročníkom 1949.

Menovú reformu vyhlásili 28. októbra 1950. Staré peniaze sa menili za nové od 30. októbra do 8. novembra v pomere 100 : 1. Mzdy a ceny sa preratúvali v pomere 100 : 3. Vklady sa preratúvali v pomere 100 : 3 do hodnoty 100 000 starých zlotých a 100 : 1 nad tento limit. Výmena hotovosti znamenala pre obyvateľov stratu 66,7 %. Za 168,2 mld. starých zlotých predložených na výmenu sa vydalo 1,657 mld. nových, namiesto 4,970 mld. nových zlotých, ktoré by zodpovedali denominačnému pomeru 100 : 3. Strata pre obyvateľov teda predstavovala 3,3 mld. nových zlotých. Na výmenu bolo predložených 98,5 % obiehajúcich peňazí. Z tohto hľadiska boli dôsledky miernejšie ako pri neskorších reformách v Rumunsku a Československu. 21 % vymenených hotovostí pochádzalo od zamestnancov, 40 % od živnostníkov a podnikateľov a 39 % od roľníkov.

Reforma bola spojená s denomináciou a umožnila až do konca 60. rokov existenciu racionálnej sústavy platidiel, v ktorej mala zmysel aj stotina zlotého – jeden groš. Nový zlotý sa rovnal jednému rubľu a obsahoval teoreticky 0,222178 g zlata.

I keď samotné uskutočnenie menovej reformy, najmä jej oficiálne odôvodnenie, nieslo už výraznú ideologickú i frazeologickú pečať menovej reformy v ZSSR v roku 1947, resp. menových reforiem uskutočnených v rokoch 1952 a 1953 pod sovietskym vplyvom v Rumunsku, Bulharsku a Československu, môžeme považovať menovú reformu v Poľsku v roku 1950 za autonómne rozhodnutie poľských orgánov, len druhotne ovplyvnené sovietskym príkladom. Vyhlásenie bolo priamo podmienené začiatkom 6-ročného plánu. Výnosy z reformy poskytli prostriedky na jeho financovanie.

Aj bankovky svojou kompozíciou ostali verné štýlu prof. Borowského, ktorý vytvoril koncom 30. rokov. Iba idealizované portréty na líci a motívy zobrazené na rube sa priblížili socialistickému poňmaniu života a jeho hodnotovej sústave. Nedosahovali však taký stupeň kanonizácie a strnulosti, aký poznáme z bankoviek iných socialistických štátov z 50. a 60. rokov, prípadne z ich nerealizovaných návrhov.

Bankovky vzoru 1948, 100-zlotovky vytlačila Tlačiareň bankoviek NBCS v Prahe, bankovka má jej typický čísloac

Bolesław Bierut vyhlasuje v roku 1949 prípravu šestoročného plánu. Šípka ukazuje, v akých podmienkach sa v povojnovom Poľsku konali zhromaždenia aj na najvyššej úrovni...

Propagačný plagát šestoročného plánu a jeho americká karikatúra

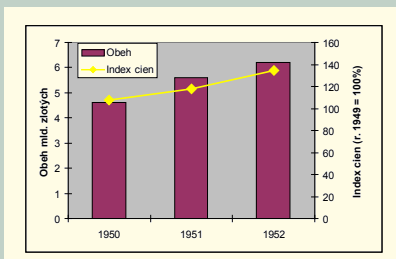

Poľsko 1953 – 1994

Menová reforma z roku 1953

Svoj účel menová reforma v Poľsku z roku 1950 na rozdiel od Bulharska, Rumunska a Československa nespĺnila. Pokračovala inflačná emisia obeživa a rast cien, najmä na trhoviskách (až 305 %). Zatiaľ čo v týchto krajinách, najmä v Československu, nasledovali po menových reformách kompenzácie strát obyvateľstvu formou plošných zlacňovaní tovaru, v Poľsku bola menová rovnováha dočasne dosiahnutá až 3. januára 1953 naopak zvýšením cien o 40 % a platov v rozmedzí od 12 do 21 % pri vysokých platoch a 28 % – 40 % pri nízkych, v priemere o 30 %.

Fakticky išlo o ďalšiu menovú reformu, ktorá priniesla najmä citelné znehodnotenie úspor obyvateľstva, v menšej miere samotných hotovostí. Zmenšením kúpnej sily obyvateľstva a zmenou jej rozdelenia v rámci celej populácie sa až do roku 1960 dosiahla určitá rovnováha na trhu a stabilita cien. Ani táto dodatočná korekcia reformy z roku 1950 však nezabránila ďalšiemu rastu emisie peňazí. Nijako sa ale nedotkla samotných platidiel.

Prvá moderne stvárnená bankovka z roku 1956

Inflácia v rokoch 1970 – 1992

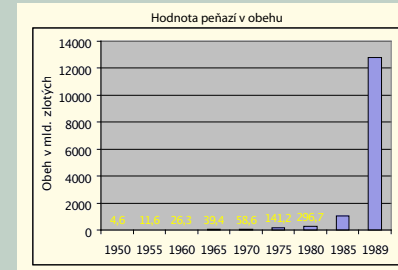
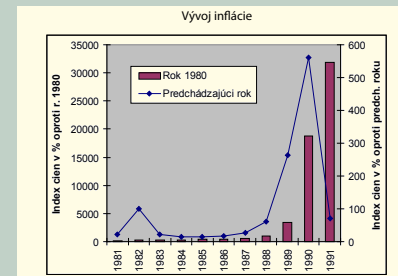
Napriek hospodárskym a zásobovacím problémom sa po celé 50. a 60. roky darilo potláčať infláciu (153 %). Snaha znížiť hromadiacu sa kúpnu silu viedla 12. decembra 1970 k zvýšeniu maloobchodných cien v priemere o 8 %, no múky o 15 %, niektorých druhov pečiva o 20 % a mäsa až o 30 %. Dôsledkom boli krvavo potlačené štrajky robotníkov v Gdansku 14. – 17. decembra a pád režimu W. Gomułku. Nový režim E. Giereka sa snažil zmierňovať sociálne napätie zvyšovaním miezd. To však prevyšovalo rast produktivity práce, ktorá v druhej polovici 70. rokov začala dokonca klesať. Štát sa snažil zmierňovať tlak nerealizovanej kúpnej sily stimulovaním rôznych foriem cieľeného sporenia. Po niekoľkých neúrodných rokoch sa objavili zásobovacie ťažkosti. Súkromní roľníci odmietali dodávať svoje výrobky za oficiálne výkupné ceny a oveľa výhodnejšie ich predávali na čiernom trhu za ceny vyššie ako úradné.

Rastúcu hospodársku nerovnováhu sa vláda rozhodla 24. júna 1976 riešiť zvýšením cien potravín (cukor 100 %, mäso 69 %, sery 50 %). Odpoveďou boli masové štrajky a násilnosti. Vláda od svojho zámeru ustúpila. Nedostatok tovaru sa rozhodla riešiť dovozom a zvýšením investícií do rozvoja výroby. Zámery však presahovali možnosti hospodárstva a krajina sa zadlžovala v zahraničí. Preto sa hospodárska kríza ďalej prehľbovala. Inflácia v roku 1971 – 1980 dosahovala 405 %. Prebytok kúpnej sily od leta 1980 odčerpávali oficiálne, tzv. komerčné predajne za vyššie ceny.

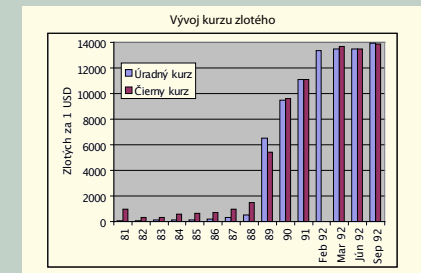
Poľské bankovky zo 60. a 70. rokov

Prídelový systém na potraviny a pohonné látky zavedený v decembri 1980 trval nepretržite až do roku 1990. Výsledkom všetkého boli len ďalšie štrajky, masové protesty a hlboké sociálne konflikty zavŕšené vyhlásením výnimočného stavu 13. decembra 1981. Jeho vyhlásenie však hospodárske problémy ďalej prehľbovalo. Prídelový systém nadošiel doslova bizarné podoby (povolenia na svadobné hostiny!), v hlboko mierových časoch ťažko predstaviteľné. Mal obdobu iba v kolapse zásobovania v Rumunsku. V druhej polovici 80. rokov inflácia prerastala do hyperinflácie.

Vonkajším prejavom inflácie bola emisia čoraz vyšších denominácií bankoviek. Zatiaľ čo ešte v roku 1976 vystačil obeh s najvyššou hodnotou bankovky 1000 zlotých, pričom papierové obeživo a mince sa v prvej polovici 80. rokov prekryvali denomináciami 10 a 20 zlotých, v druhej polovici 80. rokov za sebou rýchlo nasledovali hodnoty 5 000, 10 000 a 20 000 zlotých. Po krátkej prestávke mince stratili v obehú význam. Najvyššie nominálne 2 000 000 zlotých predstavovalo začiatkom 90. rokov asi 4 000 vtedajších československých korún.

V tomto stave prevzal menu aj nový režim po voľbách v lete 1989. Od 1. januára sa začal program hospodárskych reforiem Leszka Balcerowicza, ktorý zaviedol vnútornú zameniteľnosť zlotého (9500 zl = 1 USD). K stabilizácii meny a vyrovnaniu oficiálnych a čiernych valutových kurzov došlo až v priebehu roku 1992. Umožnilo to v roku 1994 uskutočniť denomináciu zlotého v pomere 10 000 : 1. Avšak aj nový zlotý už od začiatku svojej existencie trpel citelným znehodnocovaním.

Demonštrácia pred horiacou budovou komunistickej strany v Radome v roku 1976

Výnimočný stav v roku 1982

Generál W. Jaruzelski vyhlasuje výnimočný stav

Ozbrojená kontrola v obchode počas výnimočného stavu v roku 1982

Potravníkové lístky

Bankovky po 10 a 20 zlotých z roku 1982, ako náhrada mincí

Najvyššie nominále z polovice 80. rokov

Mäsiarstvo ...

Inflačné zloté 80. roky

Bankovky vydané po zmene režimu a názvu štátu - namiesto Poľská ľudová republika iba Poľská republika

Technicky zdokonalené inflačné zloté z roku 1993

10 000 : 1

Denominované zloté z roku 1994, ich hodnota zodpovedá presne inflačným bankovkám vyobrazeným v predchádzajúcom rade

Vila Posen v čase reformy

... a dnes

Vom 21. April - 8. Juni 1948 fand in diesem Hause das Konklave von Rothwesten statt. In geheimen Sitzungen berieten elf deutsche Sachverständige im Auftrag und mit Vertretern der amerikanischen, britischen und französischen Militärregierungen über die Währungsreform. Nach alliierten Plänen verfassten sie die Währungsreformgesetze. Die ersten beiden Reformgesetze der Militärregierungen traten am 20. Juni 1948 in Kraft. Seit dem 21. Juni 1948 gilt die Deutsche-Mark-Währung.

Die deutschen Sachverständigen:
 Karl Bernard Wolfgang Budzies Walter Bussmann
 Wilhelmine Dreißig Walter Dudek Heinrich Hartlieb
 Erwin Hielscher Hans Möller Otto Pfeleiderer
 Rudolf Windlinger Victor Wrede

Die Vertreter der Militärregierungen:
 L. Cook M. Le Fort E. A. Tenenbaum

Pamätná tabuľa pripomínajúca prípravné rokovania o reforme

Pôvodný stôl, pri ktorom sa rokovalo o príprave reformy. Na stole sú uložené fotografie účastníkov rokovaní a ich životopisy.

Západonemecké marky z roku 1948

Výmena mariiek

Výplata zvyšku

Nové ceny

Po reforme sa objavil ukryvaný tovar...

Odzova na reformu v západnom Nemecku

Východné Nemecko 1948

Lepenie kolokov v roku 1948

Menová reforma v sovietskej zóne

Ako nové peniaze slúžili staré bankovky s nalepeným kolkom s vyznačenou nominálnou hodnotou. Zásady výmeny však boli benevolentnejšie ako na Západe. V hotovosti dostal každý 70 nových mariek v pomere 1 : 1, nad túto sumu sa menili peniaze v pomere 10 : 1. Vklady do 1 000 ríšskych mariek (RM) sa preratúvali v pomere 1 : 1, v pásme 1 000 – 5 000 RM v pomere 5 : 1

a v pásme nad 5 000 RM v pomere 10 : 1. Prostriedky na účtoch štátnych organizácií sa preratúvali v pomere 1 : 1, poisťky v pomere 5 : 1. Benevolentnejšou výmenou peňazí v budúcej Nemeckej demokratickej republike (NDR) sa položil základ rozdielu hodnoty západnej a východnej marky, ktorý sa postupom času prehľboval.

Výmena mariek v roku 1948

1 ríšska marka : 1 východná marka

Kolkované staré nemecké bankovky

Výmena mariek v roku 1957

Výmena obeživa 13. októbra 1957 – akcia Blesk

O výmene obeživa v NDR sa šírili povesti už od roku 1951. Jej reálne prípravy sa však začali až v rokoch 1954 a 1955. K realizácii došlo ešte neskôr – 13. októbra 1957. Výmenu motivovala snaha znehodnotiť východonemecké peniaze nachádzajúce sa v západnom Berlíne, kam občania NDR mohli až do postavenia Berlínskeho múru voľne cestovať a nelegálne tam meniť východonemecké marky na nákupy nedostatkového tovaru. Výmena prebehla v pomere 1 : 1, bez ohraničenia sumy. Týkala sa iba bankoviek. Mincí a vkladov sa nedotkla.

Nové bankovky vzoru 1955 boli vytlačené tajne v ZSSR. Akcia prebehla prekvapivo, v dokonalom utajení a s dokonalou organizáciou:

- 5.30 – prípravná porada, prevzatie zoznamov poverených osôb, ich internácia políciou
- 6.30 – nástup personálu výmenných stredísk
- 7.00 – prevzatie platidiel
- 7.30 – nástup pomocného personálu
- 8.00 – oznámenie výmeny v rozhlase

- 9.30 – 11.00 príprava rozvozu platidiel
- 12.00 – otvorenie výmenných stredísk
- 22.00 – ukončenie výmeny
- 2.00 – ukončenie odvodu starých platidiel

Účinok akcie bol zanedbateľný – asi 400 mil. mariek vrátane hotovostí, ktoré nepredložili občania NDR, t. j. asi 40 mariek na osobu, resp. asi 120 vtedajších československých korún, resp. približne 700 slovenských korún.

Nasledujúci deň nelegálna výmena „nových“ východných mariek a nákupy v západnom Berlíne pokračovali.

Ministerský predseda Grotenwohl:

„..... K tejto výmene dochádza, lebo už dlhšie je známe, že monopolisti a militaristi v západnom Nemecku majú vo svojej držbe určité množstvá našich bankoviek. Je preto v záujme občanov NDR a demokratického sektora Berlína naše bankovky, ktoré sa nachádzajú vo vlastníctve západonemeckých a západoberlínskych kapitalistických kruhov a tajných služieb znehodnotiť.

....Výmena prebehne dnes, v nedeľu 13. októbra 1957 od 12. do 22. hodiny.“

Lístky na mäso 1958

1:1

Bankovky vzoru 1955 vytlačené v ZSSR

01. Oktober 1989
Ausreisewillige DDR-Bürger in der bundesdeutschen Botschaft in Prag

Východní Němci na západoněmeckom veľvyslanectve v Prahe

Menové zjednotenie Nemecka

Nespokojnosť obyvateľov NDR s pomermi v tejto krajine, masový exodus východných Nemcov do Nemeckej spolkovej republiky (NSR) a liberálny postoj gorbačovského vedenia Sovietskeho zväzu umožnili vo februári 1990 zostaviť plán na vytvorenie menovej únie medzi NDR a NSR. Prípravy menovej reformy v NDR trvali do začiatku júna 1990.

Peniaze v hotovosti museli občania NDR okrem súm na nevyhnutné nákupy uložiť na výmenné kontá a do 11. júna ich prihlásiť na výmenu. Kontá občanov NDR do 4 000 východných mariek sa prerátávali v pomere 1 : 1, nad túto hranicu v pomere 2 : 1. Sumy vo vlastníctve občanov NSR

sa prerátávali v pomere 3 : 1. Platy a ceny sa prerátávali v pomere 1 : 1.

30. júna 1990 sa skončila platnosť východonemeckých mariek. Od 1. do 6. júla si občania NDR mohli zo svojich výmenných kont vyzdvihnúť sumy od 100 do 1 000 nemeckých mariek (DM). Dodatočná výmena hotovostí v pomere 2 východné marky za 1 DM trvala do 30. júna. Drobné mince platili na území NDR v pomere 1 : 1 až do konca roka 1990.

Zo strany NSR išlo o veľmi veľkorysú výmenu a ako dar východonemeckým občanom. Menové zjednotenie bolo prvým krokom aj k štátoprávnemu zjednoteniu.

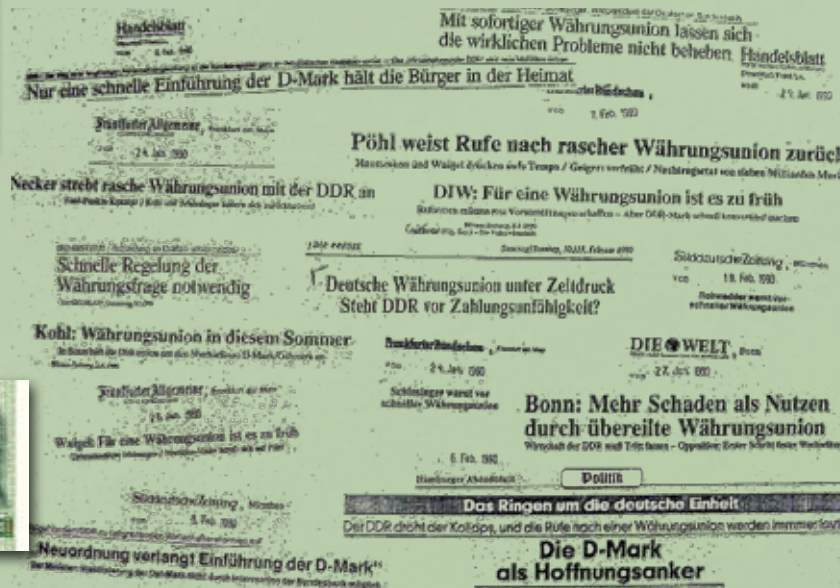

Výmena mariek v roku 1990

Východonemecké marky

1 : 1

Západonemecké marky

Československo 1953

Dôvod reformy a príprava platidiel

Nestabilitu meny a hromadenie nerealizovateľnej kúpnej sily po 2. svetovej vojne prehlbovalo dlhé pretrvávajúce prídellové systémy na potraviny, ošatenie a ďalšie potreby. Návrat k normálnym pomerom v zásobovaní predznamenovalo v roku 1948 prechodné uvoľnenie predaja chleba a v roku 1949 otvorenie súbežného voľného trhu s podstatne (2 – 9x) vyššími cenami. Existencia dvoch úradne stanovených cenových hladín spolu s cenami čierneho trhu vytvárala stav, v ktorom koruna strácala jasne definovanú kúpnu silu. Podľa predpokladov sa mali obe cenové hladiny zblížiť a nakoniec splýnuť.

Úvahy o zrušení viazaného trhu sa objavili v roku 1951. Až do leta 1952 nezahŕňali zámer spojiť zrušenie prídellového systému so zásahmi do meny. Predaj sa mal uvoľňovať postupne. Ceny uvoľneného tovaru sa mali zvýšiť nad úroveň cien na viazanom trhu, ale nevylučovala sa ich neskôršia kompenzácia zvýšením miezd. Takéto riešenia by však vyžadovali viac peňazí v obehu a pravdepodobne aj vyššie hodnoty platidiel. Pri úrovni vtedajších cien, ktoré sa číselne podobajú cenám platným na Slovensku pred zavedením eura, by strácalo význam deliť korunu na haliere. Takéto dôsledky zrušenia viazaného hospodárstva však navodzovali myšlienku zmeny miery cien a úpravy sústavy platidiel, najmä ak si obyvatelia pamätali nižšiu hladinu cien z predvojnových čias.

Do úvah zasiahli sovietski poradcovia na ministerstve financií, ktorí navrhli spojiť tieto opatrenia s menovou reformou. Ich návrh odrážal skúsenosti s menovou reformou v ZSSR 14. decembra 1947, s ktorou bolo zrušenie lístkov spojené. Zároveň odrážal aj úvahy o jej zopakovaní potom, čo sa ukázalo, že táto reforma nespĺnila účel z dôvodu vyzradenia jej pravidiel. To umožnilo vojnovým zbohatlíkom v ZSSR včas rozdeliť peniaze na viaceré vkladné knižky a vyhnúť sa ich znehodnoteniu. Jej zopakovanie sa však v ZSSR odkladalo a nakoniec sa v marci 1961 obmedzilo len na denomináciu rubľa.

Na odčerpanie peňazí v starej mene sa zvolilo znehodnotenie hotovostí 10 : 1, použité pri menových reformách v Nemecku v júni 1948 a v ZSSR v decembri 1947. Išlo o väčšie znehodnotenie než pri reformách v Rakúsku v decembri 1947 (66,7 %), v Poľsku v októbri 1950 (66,7 %) a v Bulharsku v máji 1952 (75 %), ale menšie ako v Rumunsku v januári 1952 (95 %). Súčasťou reformy bola denominácia 5 : 1 a stanovenie novej hladiny cien podobnej cenám z konca 30. rokov. Snahou bolo aj využiť celú škálu nominálnych hodnôt, ktoré poskytovali delenie koruny na 100 halierov. Keďže pred vojnou bol najmenšou mincou päťhaliernik, museli mierku cien nastaviť tak, aby mal v obehu zmysel aj halier. Preto sa pôvodne uvažovalo o zmene cien v pomere 10 : 1. Tým by bol vyšiel pomer výmeny hotovostí na 100 : 1. Nakoniec zvolili pomer 5 : 1, ktorý zahŕňal trojnásobné zvýšenie cien hneď po vojne, ich rast v povojnovom období, ako aj časť rozdielu medzi cenami na viazanom a voľnom trhu. Z toho sa odvodil aj konečný pomer na výmenu hotovostí 50 : 1. Už na začiatku príprav sa rátať so zvýhodnenou výmenou 300 starých československých korún (Kčs) na osobu bez straty hodnoty, t. j. len v denominačnom pomere 5 : 1. Išlo o sumu zodpovedajúcu približne 6 % vtedajších priemerných plátov, potrebnú na preklenutie niekoľkých dní medzi reformou a výplatom miezd v novej mene. Pri prepočte na dnešné ceny predstavovala v cenách potravín protihodnotu dnešných 8 – 10 EUR, pri cenách služieb až 20 – 25 EUR.

Reformu schválil K. Gottwald 17. novembra 1952. Na utajenie i pre nedostatok výrobných kapacít nechali platidlá vyrobiť v Sovietskom zväze, kde námestník ministra financií Ing. Bohumil Sucharda 12. a 13. decembra prerokoval podrobnosti zákazky. Návrhy minci mu predložili v dvoch variantoch už 22. decembra. Prvé návrhy papierových peňazí boli hotové 20. januára. Od konečnej podoby sa lišili len dva návrhy líca stokorunáčky, pri ďalších išlo len o detaily. Jeden z alternatívnych

návrhov stokorunáčky reflektuje zámer zobraziť na jej líci štátny znak Československa. Predlohou pre bankovku bol rub päťkorunáčky z roku 1945. Druhý návrh je alternatívnym stvárnením zväzku robotníckej a roľníckej triedy inšpirovaný bankovkami pre severnú Kóreu z roku 1947. Archetypom ostatných boli sovietske papierové platidlá z 20. – 40. rokov. Nátlak bankoviek schvaľoval Ing. Sucharda od 25. februára do 2. apríla 1953. V marci 1953, po smrti K. Gottwalda, došlo k epizódnemu pokusu o návrat k myšlienke zobraziť na líci stokorunáčky jeho portrét. Úpravy však rušili koncepciu pôvodného návrhu i jednotnosť celej emisie. Navyše ohrozovali termín reformy. Preto sa od nich upustilo.

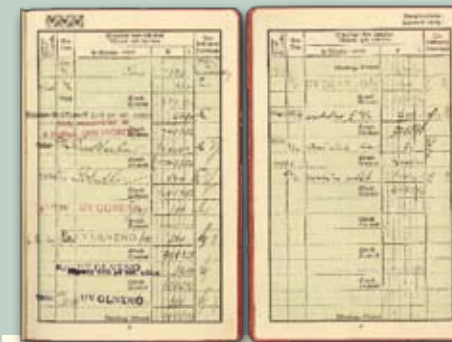
Národné zhromaždenie formálne schválilo menovú reformu 31. mája 1953. Osoby, ktoré súkromne nepodnikali a neboli vylúčené z prídellového systému, mohli vymeniť bez straty hodnoty 300 starých Kčs za 60 nových Kčs. Všetky ostatné hotovosti menené v pomere 50 : 1 stratili 90 % hodnoty. V pomere 50 : 1 sa menili aj darexové bony. A to napriek tomu, že majitelia ich získali za voľne zameniteľné valuty. Výmena peňazí trvala od 1. do 4. júna 1953. Hodnota vkladov do 5 000 starých Kčs (približne priemerný mesačný plat) sa nezmenila. Hodnota vyšších vkladov klesala odstupňovane. Nová Kčs obsahovala teoreticky 0,123426 g zlata a bola zviazaná s rubľom v pomere 1,80 Kčs za 1 rubeľ. Voči americkému doláru ju nerealisticky revalvovali o 28 % na 7,20 Kčs za 1 dolár. Motívom revalvácie bola ilúzia, že hodnota západných mien bude klesať. Vhodnejšie by bolo pri stanovení kurzu zohľadniť reťazovú devalváciu západných mien z roku 1949. Reálny kurz by sa bol približoval 14 Kčs za dolár. Dôsledkom revalvácie bolo odtrhnutie domácich cien od svetových a devízová nerovnováha.

Reforma anulovala viazané vklady a predvojnové poisťky. Vtedajší vládcovia tým uznali, že Nemecko československé pohľadávky nikdy nespláti. Svoj populizmus, pre ktorý neumožnili vy-

riešiť problém viazaných vkladov v psychologicky vhodnejšej atmosfére tesne po vojne, zaplatili ódiom, ktoré na nich menová reforma z roku 1953 uvrhla.

Jaroslav Kabeš
minister financií

Prepočet úspor: Vklady na knižkách založených pred 15. 5. 1953

pásma stanovené približne ako násobky priemerných mesačných plátov:

do 5 000 Kčs	5 : 1	bez straty hodnoty
5 000 – 10 000 Kčs	6,25 : 1	strata 20 %
10 000 – 20 000 Kčs	10 : 1	strata 50 %
20 000 – 50 000 Kčs	25 : 1	strata 80 %
nad 50 000 Kčs	30 : 1	strata 83,3 %

Vklady na knižkách založených po 15. 5. 1953

bez ohľadu na veľkosť vkladu s 90 % stratou hodnoty (v pomere 50 : 1)

Československo, 5 Kčs 1949

Kórea, 100 wonov 1947

Sovietske Rusko, 1 rubel 1922

ZSSR, 3 ruble 1938

Alternatívne a uskutočnené návrhy líca 100-korunáčky a rubu jednorokunáčky pre menovú reformu z 20. 1. a 24. 1. 1953 a ich archetypy

Datovaný návrh I. Dubasova zo 6. 2. 1953

Definitívne nátlčky 10- a 50-korunáčky schválené Ing. B. Suchardom 17. 2. a 2. 4. 1953

Nedatovaný návrh S. Pomanského

Dokumenty o výmene peňazí

Stredisko výmeny 14-421 *303 Malacky*

Vedúci strediska výmeny: *Tomášovič*

Deň výmeny: *4-4 jún 1953*

Obchody výmeny od čísla: *- 1 do čísla 678*

VÝMENNÉ STREDISKO

Štátnej banky československej č. 15091 / 12

pre obvod *Handlová - obec -*

Pracovná doba výmenného strediska:

1. júna 1953 od 8.00 do 19.00 hod.	3. júna 1953 od 8.00 do 19.00 hod.
2. júna 1953 od 8.00 do 19.00 hod.	4. júna 1953 od 8.00 do 19.00 hod.

Výmenné stredisko a výmena peňazí

Príjmy	Číslo	Príjmy	Číslo
Peňazí	1970	Príjmy	1970
...

Príjmy: 11 042,250

Výdavky: 11 042,250

Saldo: 0,000

66

Lístok pre dožadovateľ

A. Prírodné listy (dovolenky)

B. Prírodné listy (dovolenky)

Výška prírodných peňazí

Č. Prírodné listy (dovolenky)

Prírodné listy (dovolenky)

Prírodné listy (dovolenky)

Na zamedzenie pokusov o opakovanú zvýhodnenú výmenu 300 starých Československých korún (Kčs) sa výmena zaznamenávala do občianskych preukazov, riadnych (dole) i provízórne vydaných (vľavo)

Prírodné listy (dovolenky)

Prírodné listy (dovolenky)

Prírodné listy (dovolenky)

Prírodné listy (dovolenky)

REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ

OBČIANSKY PREUKAZ

Prírodné listy (dovolenky)

Prírodné listy (dovolenky)

Na výmenu 300 starých Kčs bez straty hodnoty oprávňoval lístok pre dožadovateľ, na základe ktorého sa vydávali potravinové lístky. Osoby vylúčené z viazaného hospodárstva na zvýhodnenú výmenu nemali nárok.

Juhoslávia 1989 – 1995

Povojnová juhoslovanská mena vznikla v rokoch 1944 – 1945 na rovnakej východiskovej pozícii ako československá koruna (Kčs), s paritou 50 dinárov za 1 USD. Kurz dinára však rýchlo klesol na úroveň 300 dinárov za 1 USD, čo s pôvabom nechceného zodpovedalo vtedajšiemu čiernemu kurzu Kčs. V 50. rokoch dinár zaznamenal ďalšie citelné znehodnotenie. Stabilizoval sa až začiatkom 60. rokov. To umožnilo jeho denomináciu v pomere 100 : 1 od 1. januára 1965.

Hodnotu začal dinár znova strácať v druhej polovici 70. rokov. Znehodnocovanie sa zrýchľovalo v polovici 80. rokov a vyvrcholilo roku 1989, keď bola vykonaná druhá denominácia v pomere 10 000 : 1. V tom čase však už dinár stratil dôveru natolko, že úlohu stabilného platidla v Juhoslávii prevzala nemecká marka. O dva roky klesla hodnota dinára na desatinu. Jeho pád významne prispieval k rozpadu juhoslovanskej federácie.

I keď separatistické tendencie boli najsilnejšie v Chorvátsku, ako prvé sa oddelilo 9. októbra 1991 Slovinsko. Až 23. decembra 1991 nasledovalo Chorvátsko a 5. apríla 1992 Bosna. Slovinský toliar i chorvátsky dinár reprezentované provizórnymi platidlami menili občanom oboch republík za juhoslovanský dinár v pomere 1 : 1.

1. január 1965
100 : 1

Najvyššie nominále v čase prvej denominácie bolo 5000 starých, resp. 50 nových dinárov (vrátane turistických prírážok 146 Kčs)

1. január 1990
10 000 : 1

Najvyššie nominále v čase druhej denominácie bolo 2 milióny starých, či „staronových“ resp. 200 nových, či „najnovších“ dinárov (cca 650 Kčs, resp. 28,57 DM)

Aby zvyšok federácie (Bosna, Srbsko, Čierna Hora a Macedónsko) zabránil dovozu veľkých nevymenených hotovostí z odtrhnutých oblastí, uskutočnil aj on 26. – 31. december 1991 výmenu peňazí v pomere 1 : 1.

Nová juhoslovanská mena však bola v dôsledku zápasu o zachovanie integrity územia i jednostranne protisrbských postojov Západu a hospodárskej blokády vystavená mimoriadne silným inflačným tlakom.

Napriek tomu bolo zotrvanie v menovej únii pre Macedónsko spočiatku výhodné. Z federálnych rezerv kupovalo za inflačné dináre takmer zadarmo valuty na nákup surovín. Vzhľadom na tempo inflácie však nakoniec aj Macedónsko 26. apríla 1992 prišlo k menovej odluke. Juhoslávsky dinár menili za macedónsky denár v pomere 1 : 1. Dňa 10. mája 1993 ho v pomere 100 : 1 nahradili novým denárom.

Z dôvodu hrozby dovozu nevymenených bankoviek z Macedónska vymenili vo Zväzovej republike Juhoslávii po menovej odluke 1. júla 1992 obeživo. Výmenu spojili s denomináciou dinára v pomere 10 : 1. Nezabránili tým však hyperinflácii, ktorá prepukla v druhej polovici roku 1993. (Viac v časti Zväzová republika Juhoslávia.)

Nové bankovky
vydané rok po denominácii

Bankovky začiatku prvej fázy menového rozpadu Juhoslávie

Slovinsku sa podarilo nielen zbrzdiť infláciu, ale vďaka súhre priaznivých okolností (výhodná poloha, rozvinutý priemysel, úšetrenie od vojny a dokonca aj možnosť na nej zarábať...) aj rýchlo dosiahnuť vysoký stupeň prosperity.

Výsledkom bolo roku 2007 prijatie eura.

Konverzný kurz
239 toliarov = 1 euro

Moderné a invenčné grafické riešenie definitívnych slovinských bankoviek

Provizórne platidlá bez vyznačenia menovej jednotky

Reminiscenciou na dávnu minulosť bola voľba názvu hlavnej menovej jednotky - toliar

1 : 1

V Chorvátsku pokračovala inflácia z dôvodu občianskej vojny až do 30. mája 1993, keď chorvátsky dinár nahradila chorvátska kuna rovná 1000 dinárom. Názov kuna bol ostentatívnu demonštráciou ustašovskej tradície ako ideového základu chorvátskej štátnosti. Autoritatívne ho presadil prezident Franjo Tuđman proti navrhovanému a neutrálnemu názvu koruna (po chorvátsky kruna).

1 000 : 1

Stabilná úroveň : 7,34 kún = 1 euro

100 000 chorvátskych dinárov
– najvyššia hodnota provizórneho chorvátskeho obeživa

1 : 1

V Bosne a Hercegovine sa 27. mája 1992 opätkovali staré juhoslovanské 500- a 1000-dinárovky vzoru 1990 stiahnuté z obehu. Išlo o krátkodobé riešenie. Kým 17. augusta 1992 vydali nové bankovky, vypukla v krajine občianska vojna. Územie sa rozpadlo na izolované enklávy, na ktorých boli vydané vlastné oficiálne i núdzové platidlá, ktoré silne podliehali inflácii. Úlohu stabilnej miery hodnôt začali ešte väčšmi hrať cudzie valuty, najmä nemecké marky. (Viac v časti *Občianska vojna v Bosne a Hercegovine*.)

1 : 1

1 : 1

Bankovky začiatku druhej fázy rozpadu

Obeživo sa vo zvyšku „dinárovej zóny“ menilo aby sa zamedzil prílev nevymerených bankoviek zo Slovinska a Chorvátska

Na tajne vytlačených bankovkách v zovoru 1991 bol ešte štátny znak zaniknutej SFRJ. Na bankovkách v zovoru 1992 ho nahradilo logo Národnej banky Juhoslávie ligatúra, splynutie písmen H B.

Začiatok hyperinflácie v Zväzovej republike Juhoslávií (Viac v časti Zväzová republika Juhoslávia.)

10 : 1

1 : 1

Macedónsko sa vrátilo k historicky pôvodnej podobe slova dinár – k antickému denáru. Zachovalo tým tradíciu a zároveň sa od nej odpútało...

10. mája 1993
denominácia denára 100 : 1

Stabilná úroveň
61,14 denára = 1 euro

Vukovar

Srbská matka

F. Tudman

S. Milošević

Belehrad

Zväzová republika Juhoslávia

(Republika Srbsko a Čierna Hora)

Inflácia vo Zväzovej republike Juhoslávia (ZRJ) v roku 1993 presiahla 1000 % mesačne a koncom roka dosiahla 500 000 % mesačne! V roku 1993 sa tu uskutočnili dve demoninácie. Ďalšia nasledovala 24. januára

1994. Zaviedli nový „superdinár“ s paritou 1 : 1 k nemeckej marke. Táto parita však trvala len krátko. Pokles hodnoty dinára spôsobovalo politické postavenie ZRJ, hospodárske embargo a v roku 1999 aj

agresia NATO... Až v posledných rokoch sa nový juhoslovanský, resp. dnes už len srbský dinár stabilizoval na hodnote približne 1 – 2 eurocenty.

31. október 1993
1 000 000 : 1

31. december 1993
1 000 000 000 : 1

24. január 1994
12 500 000 : 1

„Superdinár“ ministra financií Avramoviča

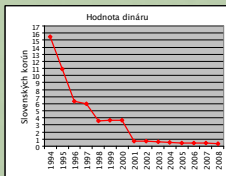

Pokles hodnoty nového dinára bol 2. novembra 1999 jedným z dôvodov menového osamostatnenia Republiky Čierna Hora. Menovou jednotkou v Čiernej Hore sa stala nemecká marka, od 1. 1. 2002 nahradená eutom. 13. novembra 2003 sa dinár stal v Čiernej Hore cudzou menou.

1 „superdinár“ = 100 x 10 000 x 10 x 1 000 000 x 1 000 000 000 x 12 500 000 dinárov pred 1. 1. 1965, t. j. 12,5 x 10²⁸. Za 29 rokov pôvodná nominálna hodnota klesla o 29 rádoov.

100 nemeckých mariek

Zväzová republika Juhoslávia sa 4. februára 2003 premenila na konfederáciu Republika Srbsko a Čierna Hora. Národná banka Juhoslávie tým formálne zúžila svoju pôsobnosť iba na Srbsko a zmenila podľa toho aj svoj názov.

Občianska vojna v Bosne a Hercegovine

Po osamostatnení Bosny a Hercegoviny vypukla v máji 1992 na jej území občianska vojna. V jej dôsledku sa územie rozpadlo na množstvo etnických enkláv. Nové bankovky bolo možné vydať 17. augusta 1992 len v oblastiach ovládaných Chorvátmi a Moslimami. Viaceré oblasti (Zenica, Travnik, obliehané Sarajevo) alebo firmy

museli vydať vlastné platidlá. Oblasť obývaná Srbmi (Republika Srpska) s centrom v Banji Luke vydala vlastnú menu viazanú na juhoslovanský dinár. Spolu s ním prešla prudkým hyperinflačným vývojom a v roku 1993 dvoma denomináciami v pomere 1 000 000 : 1 a 1 000 000 000 : 1. Inflačný vývoj bosnianskeho dinára bol miernejší.

V roku 1994 ho denominovali v pomere 10 000 : 1, pričom 100 nových dinárov sa rovnalo jednej nemeckej marke. Tá však medzitým bosniansky i bosnianskosrbský dinár úplne vytlačila z obehu. Všetky miestne sústavy platidiel tak zanikli via facti. Na miesto nich 11. augusta 1997 zaviedli konvertibilnú marku rovnú nemeckej marke,

ktorá bola predtým popri chorvátskej kune jediným spoľahlivým meradlom hodnôt. Obrovské množstvo oficiálnych i núdzových platidiel z čias občianskej vojny v Bosne a Hercegovine tu možno iba naznačiť niekoľkými príkladmi.

1994
10 000 : 1

Platidlá v oblasti mesta Travnik s pečiatkami miestnych peňažných ústavov

Bankovky Národnej banky Bosny a Hercegoviny mohli byť 17. augusta 1992 vydané len na zlomku územia

100-dinár z oblasti Zenice

Bankovky používané v Sarajeve počas blokády

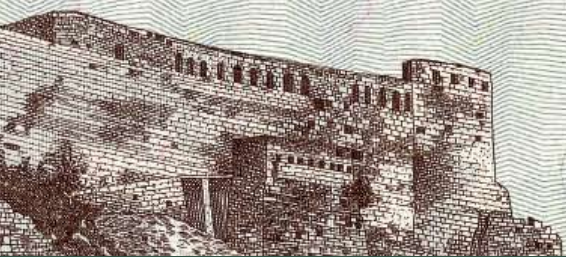
Po celú občiansku vojnu bola neoficiálnym, no univerzálnym platidlom nemecká marka a v oblastiach s chorvátskou väčšinou aj chorvátska kuna

Vzhľad bankoviek Národnej banky Republiky Srpskej – vľavo pred denomináciou, vpravo po 1. a 2. denominácii. Líšia sa len farbou a vyznačením nominálnej hodnoty.

Konvertibilná marka – každá časť federácie má vlastné bankovky s opačným poradím textov v cyrilike a latinke. Platia na celom území. Mince sú spoločné.

Občianska vojna v Republike Srpska Krajina

Srbskí obyvatelia Chorvátska sa s rozbitím Juhoslávie a s faktom, že by sa mali stať občanmi Chorvátska, nezmierili. V oblasti mesta Knin, kde tvorili väčšinu, vyhlásili v roku

1992 vlastný štát – Republiku Srpska Krajina. S technologickou pomocou z Belehradu tu zaviedli vlastnú menu, ktorá prešla rovnakým hyperinflačným vývojom ako vo

Zväzovej republike Juhoslávie a v Republike Srpskej. V rovnakých termínoch a pomeroch bola aj dvakrát denominovaná. Po vojenskej likvidácii Republiky Srpska

Krajina v auguste 1995 jej mena zanikla via facti. Nahradila ju chorvátska kuna.

1. október 1993
1 000 000 : 1

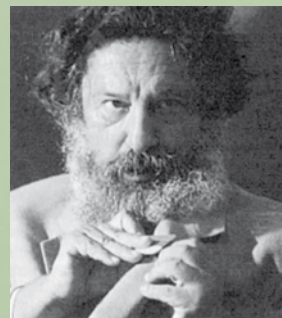
29. december 1993
1 000 000 000 : 1

Motívom vyobrazeným na bankovkách druhej a tretej emisie je pevnosť nad hlavným mestom Republiky Srpska Krajina – Kninom

Republika Srpska Krajina v čase svojho vzniku

Dr. Jovan Rašković
iniciátor osamostatnenia Srpskej Krajiny

Akcia „Búrka“,
delostrelecká príprava Chorvátskej armády

